

מבט על, גיליון 955, 13 ביולי 2017

מפגש טראמפ-פוטין: מהפסגה העולמית לדרום סוריה

צבי מגן ואודי דקל

ההסדר הרוסי-אמריקאי לגבי דרום סוריה, שהושג בפסגת ה-G20, מהווה מבחן הן לגבי הסיכויים להתניע תהליך לקראת הסדר עתידי בסוריה, והן לגבי היחסים בין שתי המעצמות בכלל. בתוך כך, ומכיוון שכוחות אסד נשענים על הסיוע של שלוחי איראן - מיליציות שיעיות וחיזבאללה - אפשר שישראל תיאלץ לממש את איומיה להגיב לחציית הקווים האדומים שהצהירה עליהם.

את פסגת ה-G20, שנערכה ב-7 ביולי בהמבורג, ניצלו נשיא ארצות הברית, דונלד טראמפ, ונשיא רוסיה ולדימיר פוטין, לפגישה ראשונה בניהם מאז כניסתו של הנשיא טראמפ לבית הלבן. המפגש התקיים על רקע מתח בין שתי המעצמות, שמקורו בחילוקי דעות לגבי ההתנהלות באזורי קונפליקט שונים בעולם, וכן משאלות שהתעוררו בזירת הפנים בארצות הברית לגבי קשרים לכאורה בין טראמפ לרוסיה במהלך מערכת הבחירות לנשיאות שם - ובפרט מדיווחים בדבר התערבות סייבר רוסית בה. המתיחות אף גברה בשל תקיפת כוחות הקואליציה הפרו-אסדית בסוריה על ידי כוחות אמריקאים ועל רקע הכשלת הגינוי לצפון קוריאה (בגין התקדמות תכנית הטילים ארוכי הטווח שלה) על ידי רוסיה באו"ם. עם זאת, דווח כי הפגישה בין המנהיגים, שנמשכה מעבר למתוכנן, הייתה חיובית, הגם שלא נמסרו פרטים רבים לגבי השיחה עצמה והסכמות שגובשו במהלכה, למעט הודעה בדבר הסכמה להחיל הפסקת אש בדרום סוריה ולכונן שם אזור הרגעה.

למרות מסרים בדבר אווירה אוהדת ששררה בפגישה, לא ניתן להתעלם מהמתחים שנצטברו בשנים האחרונות בין שתי המעצמות. לשם קידום יעדיה בזירה הבינלאומית, רוסיה מנהלת מדיניות חוץ אסרטיבית, המנצלת משברים שונים ברחבי העולם כמנופי לחץ. בכלל זה מפעילה רוסיה לוחמה היברידית, המשלבת פעילות צבאית מוגבלת עם לוחמת תודעה וחתרנות מדינית תוך ניצול נרחב של ממד הסייבר. המערב בהובלת ארצות הברית הגיב למדיניות זו של רוסיה בסנקציות כלכליות, בידוד מדיני, לחצים צבאיים ופעילות להרחבת נאט"ו למדינות ברית המועצות לשעבר. רוסיה מצדה הגיבה ללחץ בתוקפנות, הן בגיאורגיה והן באוקראינה (מהלכה באוקראינה נענו בהחרפת הסנקציות), בהתערבות צבאית בסוריה ובאחרונה גם מעורבות בסוגיית צפון קוריאה. עם כניסתו לבית הלבן הביע הנשיא טראמפ רצון לצמצם את התחרות והעימות בין ארצות הברית לרוסיה, אך גישה זו עוררה ביקורת רבה בארצות הברית. גם באירופה גבר החשש מפני התקרבות רוסית-אמריקאית, שבאה בהכרח על חשבון הקרבה הטראנס-אטלנטית ואשר תחליש את המנופים האירופיים כלפי רוסיה.

על סדר היום במפגש הנשיאים עלו נושאי המשברים בזירות השונות, כאשר מוסקבה שואפת להגיע עם וושינגטון להסכמה לגביהם כמכלול אחד: במזרח התיכון, במזרח הרחוק (המשבר בעקבות שיגור הטיל הבליסטי על ידי צפון קוריה) ובמזרח אירופה, ובמרכז המשבר באוקראינה. נושא נוסף שנדון היה ביטחון הסייבר, הנוגע גם לסוגיית ההתערבות הרוסית בבחירות בארצות הברית (פוטין, כצפוי, הכחיש כל מעורבות בעניין), ובמפגש הוחלט לכונן מסגרת משותפת לניסוח הסכמים בתחום זה. לגבי אוקראינה סוכם כי תוקם וועדה משותפת רוסית-אמריקאית, שתגבש הצעות פשרה. כלומר, אין דיון עדיין בהסרת הסנקציות, אולם ניהולו של המשבר באוקראינה ניטל מידי מדינות אירופה.

החלטות קונקרטיות יותר, שהוצגו בתום הפגישה, התייחסו למצב בדרום סוריה, כנראה בעקבות דרישה אמריקאית לדון בנושא בנפרד מהמאמצים המדיניים המתנהלים בחסות מוסקבה באסטה, ובז'נבה בין הגורמים הניצים בסוריה. תמיכה אמריקאית עקרונית הובעה לגבי תהליך פיוס המנוהל על ידי רוסיה; הוחלט לכונן וועדה משותפת לתאום הסדר העתידי בסוריה, לאחר הבסת 'המדינה האסלאמית' - היעד הנמצא בקדימות ובעדיפות מבחינת ממשל טראמפ; ארצות הברית לא שללה את הרעיון הרוסי לעצב אזורי הרגעה בסוריה, שמשמעותם הקפאת מצב בהתאם למאזן הכוחות הפנימי הנוכחי, מתן סיוע הומניטרי לאוכלוסייה ואף אפשרות לחזרת האנשים שנמלטו מאזורי הקרבות לבתיהם; ארצות הברית לא התנגדה ליצירת אזורי השפעה של המדינות המעורבות בלחימה - רוסיה, איראן, טורקיה - ואף למעורבותן בגיבוש ההסדרים, אך דאגה להוסיף את ירדן לרשימה.

אולם, לא ברור מה הייתה העמדה האמריקאית לגבי הנוכחות וההשפעה האיראנית במרחב הסורי, ונראה כי נושא זה יידון בין המדינות בהמשך, במסגרת וועדה משותפת. לגבי בשאר אל-אסד, נראה שארצות הברית הסכימה כי ישאר על כס הנשיאות בסוריה בתקופת המעבר והייצוב (לפחות עד להבסת 'המדינה האסלאמית' בסוריה), הגם שמזכיר המדינה האמריקאי, רקס טילרסון, הדגיש כי ארצות הברית עדיין סבורה שלמשפחת אסד אין תפקיד ומקום בסוריה בטווח הארוך.

אשר להפסקת אש בדרום סוריה, נמסר כי 'אזור ההרגעה' יכלול את מחוזות דרעא, סוידא וקוניטרה שבדרום מערב סוריה, וכי החלת ההסדר תתואם בין ארצות הברית, רוסיה וירדן, ובמעורבותן. הפסקת מעשי האיבה בדרום סוריה נכנסה לתוקף ב-9 ביולי ונקבע כי הכוחות הזרים יורחקו מהאזור (ככל הנראה לרבות הכוחות האיראנים ולמיליציות השיעיות, לרבות חזבאללה). על פי המדווח, טרם סוכם מנגנון שיאכוף את הפסקת האש ויפקח על ההסדרים באזורי ההרגעה, אך סרגיי לברוב, שר החוץ הרוסי, הבהיר כי הפיקוח על שמירת הפסקת האש ייעשה על ידי גורמי משטרה צבאית רוסית, בתאום עם ירדן וארצות הברית.

ישראל כלל לא הוזכרה בהסדר להפסקת האש ולכינון אזור הרגעה בדרום סוריה, למרות שהיא פעלה נמרצות מאחורי הקלעים כדי להשפיע על עמדת ארצות הברית, ירדן ורוסיה בהקשר זה, ובשיחה שהתקיימה בין הנשיא פוטין לראש הממשלה בנימין נתניהו, פוטין הבטיח שאינטרסים ישראלים לא ייפגעו.

עם זאת, לזכות ישראל נרשמו מספר הישגים: (1) תאום הדוק עם ארצות הברית ועם ירדן, למניעת היווצרות מצב מנוגד לאינטרסים הביטחוניים הישראליים בדרום סוריה, כמו גם נכונות

אמריקאית להשתתף בפיקוח על הפסקת האש, אך מבלי לשלוח כוחות קרקעיים; (2) הסכמה להרחקת הכוחות האיראניים ושלוחיהם מדרום סוריה, בהתאם לקווים האדומים שקבעה ישראל כפי שהציגם נתניהו: מניעת התעצמות חזבאללה דרך סוריה בדגש על הצטיידות בנשק מתקדם, מניעת התבססות קרקעית של כוחות איראניים ו/או של חזבאללה בסמוך לגבול עם ישראל, ובנוסף מניעת התבססות צבאית איראנית בסוריה כולה; (3) אי-מעורבות איראנית וטורקית בקביעת גבולות אזור ההרגעה בדרום-מערב סוריה ובפיקוח על הפסקת האש שם; (4) ישראל אינה מחויבת להפסקת האש ואין לה תפקיד פעיל בפיקוח על שמירתה, בהתאם למדיניותה המדגישה הימנעות מהישאבות לנעשה בסוריה מחד גיסא, ושמירה על גמישות הפעולה המבצעית מאידך גיסא.

למרות אי-הכללת איראן בהסדר לגבי דרום סוריה, וכן המגבלות על פריסת הכוחות האיראניים ושלוחיהם בדרום סוריה, צפוי כי ישראל תאלץ להתמודד עם ניסיון מצד הנשיא אסד - הצובר ביטחון על בסיס התמיכה הרוסית בו והסכמה האמריקאית להמשך שלטונו בטווח הקרוב - לקדם כוחות לדרום מערב סוריה ולרמת הגולן. מכיוון שכוחות אסד נשענים על הסיוע של שלוחי איראן, מיליציות שיעיות וחזבאללה, אפשר שישראל תיאלץ לממש איום בתגובה, אם ייחצו הקווים האדומים שהצהירה עליהם.

לסיכום, ההסדר הרוסי-אמריקאי לגבי דרום סוריה מהווה למעשה מבחן הן לגבי הסיכויים להתניע תהליך מתואם בין המעצמות לקראת הסדר עתידי בסוריה, והן לגבי היחסים ביניהן בכלל הסוגיות שבמחלוקת.